

Během dvoudenní konference bylo naplánováno celkem 44 příspěvků v osmi blocích týkajících se právní teorie, filosofie a sociologie. Navzdory chmurným a poněkud pesimistickým tématům o krizi současné demokracie se organizátorům podařilo vytvořit přátelskou atmosféru, nabídnout dostatek příležitostí k networkingu a získání zpětné vazby na vlastní příspěvky, což je zejména pro začínající doktorandy zásadním přínosem takové akce. Byť se pořadatelé nakonec rozhodli nesestavovat konferenční sborník, nepochybuji, že se s velkou většinou přednášených témat ještě setkáme. Příští CEE Forum se bude konat zase za rok, tentokrát v Sarajevu.

Zuzana Ambrozková*

Zpráva z XII. zasedání kolegia pro soukromé právo při ÚSP AV ČR

Dne 27. 11. 2023 se v prostorách Ústavu státu a práva AV ČR konalo XII. zasedání kolegia pro soukromé právo při ÚSP AV ČR. Účastnili se ho zástupci všech právnických fakult a ÚSP. Jednání zahájil *prof. Karel Eliáš* přivítáním všech přítomných a představením programu, který byl zaměřen na konkrétní aspekty rozhodovací činnosti vysokých soudů v otázkách náhrady škody.

Jako první vystoupil s referátem *doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D.*, z olomoucké Právnické fakulty, který se věnoval problémům posuzování kauzality. Na začátku zmínil, že Nejvyšší soud se stále odkazuje k leninsko-stalinské teorii umělé izolace jevů a gradace příčinné souvislosti, kterou k nám v 50. letech minulého století přinesl sovětský akademik A. J. Trajnin a která měla nahradit teorii adekvátnosti. Jde však spíše o určitý kolorit těchto rozhodnutí, neboť na výsledek nemá toto pojetí vůbec žádný vliv. V příspěvku následně komentoval několik rozhodnutí vysokých soudů.

Prvním z nich byl případ „zfalšovaných“ voleb (R 36/2022). Stát musel uspořádat opakované volby do zastupitelstva města Bílina, když se prokázalo, že 48 hlasovacích lístků bylo zmanipulovaných, přičemž tento počet by měl vliv na výsledek voleb. Následně vymáhal náhradu škody spočívající v nákladech na tyto volby po pachateli, jemuž bylo v trestním řízení prokázáno „zfalšování“ dvou hlasovacích lístků. Nejvyšší soud připustil dovolání pro řešení otázky existence příčinné souvislosti v případě, že protiprávní čin škůdce sám o sobě vznik škody způsobit nemohl, avšak spolu se stejným protiprávním činem dalších osob škodu způsobil. Soud věc posoudil jako specifický případ kumulativní kauzality. S tím *Melzer* nesouhlasí, neboť nejde ani o kumulativní ani o konkurující kauzalitu. Oba tyto případy vyžadují, aby čin pachatele byl pro následek nezbytnou podmínkou (*conditio sine qua non*), což tu naplněno nebylo, neboť i bez těchto dvou „zfalšovaných“ hlasů by byl výsledek shodný. Jde totiž o případ tzv. minimální kauzality, kde je výsledek způsoben

* Mgr. Zuzana Ambrozková, katedra politologie a sociologie, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: zuzana.ambrozkova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7996-5458>.

několika příčinami současně, nejsme však schopni určit, jaký přínos měla každá z nich jednotlivě, přičemž žádná z nich nebyla schopna sama o sobě daný následek vyvolat (nebyla nezbytnou podmínkou).

Jako další rozhodnutí představil *Melzer* náleží I. ÚS 1594/22, v němž Ústavní soud vyslovil tezi, že vedlo-li nejednání lékařů k neprodloužení umírání pacientky, neznamená to, že bylo nutně v přímé příčinné souvislosti s její smrtí jen proto, že by smrt mohla nastat o několik minut, hodin, dnů, nanejvýš měsíců později. I v tomto případě *Melzer* poukázal, že soudy chybně hodnotily faktickou kauzalitu, když v případě *conditio sine qua non* mj. zkoumáme, zda by následek bez vlivu zkoumané podmínky nastal např. v jiném čase.

Třetím komentovaným rozhodnutím bylo usnesení NS 25 Cdo 2702/2021, v němž soud potvrdil svoji judikaturu týkající se újmy ze šoku: příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou nelze dovodit ze skutečnosti, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Proto soudy odmítají odškodnit takovou újmu na zdraví, která vznikla např. v tomto konkrétním případě ženě, když se dozvěděla, že při dopravní nehodě zemřela její snacha, dvě vnoučata a její syn byl vážně zraněn. *JUDr. Petr Bezouška, Ph.D.*, v diskusi poukázal, že v novější judikatuře již NS dokonce tvrdí, že takový následek není pravidelným (adekvátním) následkem dopravní nehody. Přítomní se shodli, že tento stav je neudržitelný a je nutné neustále na tento problém upozorňovat.

Nakonec se *Melzer* věnoval vybraným problémům objektivní přičitatelnosti, které dokumentoval na třech rozhodnutích Nejvyššího soudu. Prvním je judikaturní závěr, že ochranný účel porušené normy je třeba zkoumat pouze tam, kde to zákon výslovně vyžaduje, ne však např. při zásahu do absolutního práva (viz NS 25 Cdo 1131/2019), což však odporuje standardnímu přístupu k deliktárnímu právu; přitom v jiném rozhodnutí (viz NS 25 Cdo 1152/2021) soud správně při řešení náhrady škody z provozu zvláště nebezpečného dopěl k závěru, že je třeba zkoumat, zda se v dané škodě materializovalo právě to specifické riziko, které založilo povahu provozu jako provozu zvláště nebezpečného. Je zjevné, že uchopení problematiky ochranného účelu se v judikatuře potýká se značnou nahodilostí. Druhý problém spočívá v užívání teorie adekvátnosti při řešení smluvní náhrady škody (NS 23 Cdo 1788/2021). Byť jde dle *Melzera* o daleko slabší kritiku než v předchozích případech, je nutné připomínat i to, že teorie adekvátnosti dobře funguje v rámci deliktárního práva, ale při smluvní náhradě škody nemusí vždy vést ke správnému výsledku, zejména z důvodu jejího zaměření na hledisko optimálního pozorovatele a okamžik, k němuž posuzuje předvídatelnost následku pro škůdce. Sám se kloní spíše k přístupu, v němž by se přičitatelnost řešila za pomoci ochranného účelu porušené smluvní povinnosti.

V pořadí druhým referujícím byl *doc. JUDr. Tomáš Doležal, Ph.D., LL.M.*, vedoucí oddělení soukromého práva ÚSP AV ČR, který se věnoval problematice ztráty šance ve světle soudních rozhodnutí. Úvodem přiblížil, co je doktrína ztráty šance a k čemu se tento na první pohled lákavý koncept v některých jurisdikcích užívá (např. Francie, Nizozemí): slouží jako korekce principu „vše, nebo nic“, k němuž vede zkoumání faktické kauzality za pomoci *conditio sine qua non*, když nejsme schopni říci, zda zkoumané jednání bylo nezbytnou podmínkou, avšak subjektivně se kloníme k tomu, že by poškozený měl být odškodněn. *Doležal* však ztrátu šance nevykládá v rámci příčinné souvislosti, ale přistupuje k ní tak, že jde pouze o redefinici újmy. Za újmu má být považována právě ona ztráta šance (např. na uzdravení), přičemž ostatní předpoklady odpovědnosti za újmu zůstávají nedotčeny (včetně kauzálního nexu, o jehož existenci musí být proveden důkaz s potřebnou mírou přesvědčivosti). Nejčastěji se s doktrínou ztráty šance setkáváme při řešení

pochybení zdravotnických pracovníků, ale i advokátů (když je žalována ztráta šance na úspěch ve sporu) nebo při různých soutěžích (ztráta šance na výhru).

Doležal se věnoval třem problematickým aspektům spojeným s teorií ztráty šance: v rovině kauzálního nexu, v rovině vymezení újmy a v rovině protiprávnosti. Základním problémem je, že ztráta šance představuje pro řadu právních řádů nový druh újmy, který je obtížné zařadit do stávající systematiky náhrady újmy: ztráta šance není vázána na vznik skutečné újmy, ale újmu je již samotná ztráta šance, resp. zničení příležitosti na příznivější výsledek. V této souvislosti upozornil na nálezh III. ÚS 2253/13, v němž se objevil názor, že ztráta šance na zlepšení zdraví je odškodnitelným nárokem, který je možné uplatnit jako nemajetkovou újmu na přirozených právech člověka podle § 2956 o. z. Toto tvrzení je však mimořádně problematické, neboť ztráta šance ani není absolutním právem, ani neexistuje norma, která by stanovila povinnost chránit šanci na uzdravení.

Dále *Doležal* připomněl několik aktuálních rozhodnutí, z nichž bylo patrné určité názorové pnutí mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem. V NS 25 Cdo 1014/2020 se soud vyjádřil k řadě úskalí teorie ztráty šance (není právním statkem explicitně chráněným normami občanského práva, není možné vyčíslit újmu, jde o nesystémový prvek v rámci deliktního práva...), aby ji v závěru odmítl (neshledal důvody pro přiklonění se k natolik extenzivnímu pojetí újmy). Ústavní soud však jde jinou cestou, když šanci (na uzdravení) považuje za samostatně chráněný právní statek z důvodu, že mezi vznikem újmy na zdraví a ztrátou šance na uzdravení často neexistuje dostatečně identifikovatelný předěl, kterým nemůže být faktická ani právní kauzalita (IV. ÚS 314/20). Jinými slovy, Ústavní soud z nemožnosti prokázat určitou skutečnost (újmu na zdraví) vyvozuje ochranu zcela jiného právního statku, který byl uměle vytvořen právě za účelem překonání úskalí souvisejících s prokazováním příčinné souvislosti.

Doležal pokračoval s představením rozsudku NS 31 Cdo 2376/2021, v němž se Nejvyšší soud podržel svého předchozího závěru, ale dodal, že došlo-li k postupu *non lege artis*, není vyloučen zásah do osobnostních práv pacienta tím, že mu nebyla poskytnuta odborná péče na náležité úrovni a on tím byl zasažen na nejcennější hodnotě, jíž je lidské zdraví, a musí se vnitřně vypořádat s tím, že byl zbaven možnosti dosáhnout uzdravení či dosažení předpokládaného zdravotního stavu. Soud tedy připouští možnost odčinění nemajetkové újmy způsobené *non lege artis* postupem pacientovi na jeho osobnostních právech (soukromí, důstojnosti, sebeurčení), přičemž zdůrazňuje, že takový nárok může náležet výhradně pacientovi, a nikoliv osobám jemu blízkým.

Na tento závěr zareagoval v diskusi *Melzer* připomínkou, že v naší judikatuře máme zavedeno extrémně široké chápání pojmu osobnost, když se až příliš vážeme na judikaturu ESLP, která se však primárně netýká náhrady škody. Měli bychom se proto tomuto v doktríně více věnovat, a to i při zohlednění zahraničních přístupů. *Melzer* připomněl, že v tomto konkrétním případě by zásahem do osobnosti byla nejistota pacienta, který neví, zda mu zdravotnické zařízení ublížilo, nebo ne, přičemž ta nejistota ho ššírá; dle jeho soudu jde o čistě pocitové rozhodování. *Bezouška* upozornil na obecný problém soudního rozhodování složitých případů, v nichž soudci často volí právě intuitivní přístup – nejdříve mají výsledek a následně hledají cestu k odůvodnění. Dle *Melzera* je druhým obecným problémem neschopnost opustit chybně „vyšlapané“ cesty ze 70. a 80. let minulého století.

Jako třetí v řadě vystoupil se svým referátem *doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.*, vedoucí katedry zdravotnického práva PF UK. Zaměřil se na škodu z provozu dopravních prostředků, když nejprve krátce shrnul její normativní zakotvení a historické souvislosti, aby

konkrétní otázky (zejména z oblasti liberace) demonstroval na velmi čerstvém rozhodnutí NS 25 Cdo 154/2023.

Skutkově šlo o případ, v němž žalobkyně po nástupu do tramvajového vozu došla k sedadlu určenému pro invalidy a muže zde sedícího požádala o uvolnění místa. V tu chvíli se jednou rukou držela horizontálního madla na horním okraji sedadla a ve druhé ruce držela dvojici vycházkových (trekových) holí, které nepravidelně používá jako pomůcku při chůzi. V okamžiku, kdy muž uvolňoval žalobkyni místo k sezení, se řidič s tramvají zcela běžným (standardním) způsobem rozjel, žalobkyně upadla na zadní část těla a utrpěla zlomeninu křížové kosti a bolesti v bederní krajině. Dopravce se nároku na náhradu újmy bránil tím, že mu svědčí liberační důvod (řidič vynaložil veškeré úsilí, které lze očekávat, nemusí a nemůže kontrolovat, zda všichni cestující sedí).

Šustek poté zdůraznil nosné závěry z rozhodnutí Nejvyššího soudu: a) pojem okolností majících a nemajících původ v provozu je dosud nevyjasněný, ani rozlišení na vnitřní a vnější okolnosti není dostatečně přesné k vystižení podstaty problému, b) pojem okolností, které nemají původ v provozu, naplňují pouze ti činitelé, kteří ať zevnitř či zvenčí působí takovou silou či způsobem, že dokáží vyvolat negativní projevy zvláštní povahy dopravního provozu, c) v tomto konkrétním případě se projevil vlastnosti typické pro provoz tramvaje (zrychlený pohyb, rozjezdová akcelerace), nikoliv vně provozu stojící okolnosti, které by do nich zasáhly převažující měrou, tudíž uplatnění liberačního důvodu podle § 2927 odst. 2 o. z. je vyloučeno, d) v úvahu připadá pouze spoluúčast poškozeného na vzniku škody dle § 2918 o. z.

Šustek se zamýšlel nad tím, zda toto rozhodnutí fakticky nepředstavuje úrazové pojištění pro nastoupivší cestující (což je teze, kterou určitým způsobem narušuje pouze poukaz soudu na § 2918 o. z., který však dle textu rozhodnutí nemá v tomto případě u dopravce vést k úplnému vyloučení jeho povinnosti nahradit škodu). Následně *Šustek* představil právní regulaci v Německu, Francii a Itálii a uzavřel, že se závěry rozhodnutí lze souhlasit při zdůraznění možné spoluúčasti poškozeného.

V následné diskusi *Melzer* připomněl vývoj liberačního důvodu a jeho vědomou změnu v roce 1964, což sledoval i současný zákonodárce: liberovat se nelze, je-li škoda způsobena okolnostmi majícími původ v provozu (což mohou být i okolnosti přicházející z vnějšku dopravního prostředku, ale mají svůj původ v provozu, např. provoz dopravní infrastruktury); v ostatních případech je liberace přípustná. Rozhodnutí považuje za velmi špatné, když ignoruje ochranný účel pravidla a zakládá cestujícím ochranu před projevem provozu, který je standardní, chtěný. Též upozorňuje na nebezpečí řešení skrze § 2918 o. z. a klade si otázku, jaký bude z hlediska posouzení rozdíl mezi tím, když se cestující nebude držet nebo nebude připoután. Jediný klad tohoto rozhodnutí vnímá v tom, že deklaruje nezbytnost naplnění předpokladů pro založení odpovědnosti, aby vůbec mohly být posuzovány předpoklady liberačního důvodu.

S posledním příspěvkem vystoupil *Petr Bezouška* z Právnické fakulty UP v Olomouci, který se věnoval ztrátě na výdělku po dobu pracovní neschopnosti poškozeného. Nejprve uvedl, že občanský zákoník rozlišuje poskytování náhrady za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti a po jejím skončení, což je rozlišení, k němuž zákonodárce přistoupil v roce 1964 zřejmě pod vlivem sociálního práva. V soukromém právu však není k rozlišení důvod, v obou případech totiž jde o ztrátu na výdělku a liší se pouze v tom, jaké příjmy poškozeného je třeba na náhradu započíst. Navíc judikatura konstantně setrvává na stanovisku, že smyslem úpravy náhrady ztráty na výdělku po dobu pracovní neschopnosti je poskytnout odškodnění v rozsahu vztahujícím se k výdělku, kterého poškozený

dosahoval předtím, než byla jeho pracovní způsobilost vlivem zásahu do zdraví snížena. *Bezouška* však zdůraznil, že pokud bychom tento názor přijali, znamenalo by to, že náhrada ztráty na výdělků neplní primárně kompenzační funkci ve vztahu ke ztrátě, kterou poškozený utrpěl, ale že jde spíše o určitou formu (sociálního) zabezpečení. Zajímavé též je, že tento přístup se týká pouze újmy na zdraví, neboť dojde-li k výpadku výdělků v důsledku jiné skutečnosti, Nejvyšší soud judikuje, že nejde o vyrovnání s tím, jakého výdělků dříve poškozený dosahoval, ale o vyrovnání s tím, jakého výdělků by v budoucnosti dosahoval.

Bezouška odmítl aplikaci pravidla v § 2962 odst. 1 o. z., která se opírá pouze o jazykový výklad a odvíjí výši náhrady od průměrného výdělků poškozeného za předchozí období. Takto se mohou určovat nemocenské dávky (v závislosti na denním vyměřovacím základu zjišťovaném za předchozí období), avšak pro likvidaci škody v soukromém právu jde o zcela nevhodné řešení, které je navíc v rozporu s principy náhrady újmy, na kterých je regulace vystavěna. Proto *Bezouška* navrhuje, aby se i k náhradě ztráty na výdělků přistupovalo jako k ušlému zisku (neboť ničím jiným není) a rozsah náhrady se u poškozeného primárně posuzoval konkrétně-individuálním způsobem (poškozenému nelze bránit, aby tvrdil a prokázal skutečnosti, které povedou k závěru, že má právo na vyšší náhradu, než která by mu příslušela čistě dle dikce § 2962 odst. 1 o. z.). Teprve sekundárním má být abstraktní způsob posouzení rozsahu náhrady a v takovém případě může být průměrný výdělek dosahovaný v minulosti (před zásahem do zdraví) jedním z pomocných kritérií či vodítek.

Bezouška též připomněl, že výdělek poškozeného nelze vnímat staticky jako neměnnou veličinu a že i v případě náhrady za ztrátu výdělků po dobu pracovní neschopnosti je třeba extrapolovat možný výdělek do budoucnosti a zohledňovat změny výdělků, k nimž mohlo v budoucnosti dojít, jak na to zákonodárce výslovně poukazuje u náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti (§ 2963 odst. 2 o. z.). A právě toto pravidlo je možné použít analogicky.

Nakonec se *Bezouška* věnoval specifické situaci poškozených podnikatelů, u nichž je obzvláště obtížné spolehlivě určit budoucí ztrátu výdělků: zatímco zaměstnanec je za poskytnutí své práce pravidelně odměňován relativně stálou částkou, práce podnikatele je závislá na odpovídající poptávce na trhu, a kromě toho se plnění za jeho činnost objevuje v nepravidelných intervalech a často s určitým časovým zpožděním (ve vazbě na splatnost vystavených faktur). Bylo zdůrazněno, že nárok na náhradu ztráty výdělků může být u podnikatelů od počátku vyloučen, pokračuje-li podnikatelův obchodní závod ve své činnosti se stejným úspěchem, jako by tomu bylo bez pracovní neschopnosti podnikatele. Pro případ, že podnikatel není schopen prokázat konkrétní ušlý zisk, má být určen abstraktním způsobem za pomoci různých pomůcek: výchozím bodem jsou rozvahy a daňová přiznání podnikatele. Údaje z těchto dokumentů nelze mechanicky extrapolovat do budoucnosti, poskytují totiž pouze informace, jakých příjmů poškozený v minulosti dosáhl a jaké výdaje mu vznikly (nelze stanovit ani obecné pravidlo, jak dlouhé období před zásahem do zdraví má být použito jako základ pro prognózu budoucího vývoje výdělků). Projekce minulých příjmů do budoucna by měla být provedena na základě obecného hospodářského vývoje, statistických údajů o vývoji příjmů příslušné profesní skupiny a dalších faktorů (např. čím více je výdělek závislý na osobní výkonnosti poškozeného, tím více lze odhad založit na ziscích z minulých let). *Bezouška* poukázal, že daňový základ vyplývající z přiznání k dani z příjmů představuje minimální částku – vzhledem k účetním pravidlům podle daňového práva není vždy správně zachycen skutečný výsledek

hospodaření; nelze též opomenout, že přiznání k dani z příjmů a stanovení ušlého zisku v případě újmy na zdraví sledují protichůdné cíle. Závěrem byla zmíněna specifika začínajícího podnikatele.

V následné diskusi se přítomní shodli, že náhrada za ztrátu na výdělku je ušlým ziskem a že je třeba odpoutat se od nepřipustných vazeb na sociální právo. Byla diskutována i problematika určení pracovní neschopnosti v souvislosti s tím, že ne všichni poškození musejí být nutně účastni nemocenského pojištění.

Prof. Eliáš na závěr zasedání poděkoval všem referujícím za jejich příspěvky a diskusi a připomněl, že se k otázkám náhrady škody bude kolegium věnovat na svém jarním zasedání v roce 2024, kdy tématem budou koncepční otázky nahrazování újmy.

Petr Bezouška*

* JUDr. Petr Bezouška, Ph.D., katedra soukromého práva a civilního procesu, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. E-mail: petr.bezouska@upol.cz.